

XV веке». Санкт-Петербург: Журн. М-ва нар. просвещения. 1909. Ч. 22. № 7. С. 122–123, 127.

21. Шахматов А. А. *Rjsznik slawistyczny*. 1909. Т. 2. С. 153. Рец. на кн.: А. Е. Крымский. Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья. Москва, 1907-8.

22. Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка. Москва: Учпедгиз, 1957. 400 с.

23. Шахматов О. О., Крымский А. Ю. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток письменської староукраїнщини XI – XVIII вв. Київ, 1924. С. 53.

24. Шлейхер. А. Компендий сравнительной грамматики индоевропейских языков (Предисловие). *Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение. 1964. С. 108–109.

25. Schmidt J. Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen. Weimar, 1872.

Тищенко К.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Степанова В.

– студентка II курсу англо-німецького відділення філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'0 + 811.161.1'0

**ПРІОРИТЕТНІ ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОВИ
В СТУДІЯХ А. Ю. КРИМСЬКОГО Й І. І. СРЕЗНЕВСЬКОГО**

Розвідка містить ґрунтовний аналіз поглядів А. Крымського й І. Срезневського на джерела вивчення історії мови. Визначено, що вагоме місце серед досліджень учених посідають праці, у яких автори розглядали стародавні рукописні пам'ятки. Особливу увагу звернено на те, що відомі мовознавці зробили значний внесок у розробку порушеної проблеми. Виявлено, які твердження А. Крымського й І. Срезневського зберегли свою цінність для мовознавства XX ст. – початку XXI ст.

Ключові слова: джерела вивчення історії мови, давні писемні пам'ятки, літописи, сучасні говори.

Тищенко Е.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Степанова В.

– студентка II курса англо-немецкого отделения филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

**ПРІОРИТЕТНІ ІСТОЧНИКИ ІЗУЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЯЗЫКА В
ТРУДАХ А. Е. КРЫМСКОГО И И. И. СРЕЗНЕВСКОГО**

Статья содержит подробный анализ взглядов А. Крымского и И. Срезневского на источники изучения истории языка. Определено, что важное место среди исследований ученых занимают работы, в которых авторы рассматривал древние рукописные памятники. Особое внимание

обращено на то, что известные языковеды внесли значительный вклад в разработку затронутой проблемы. Выявлено, что утверждения А. Крымского и И. Срезневского сохранили свою ценность для языкознания XX в. – начала XXI в.

Ключевые слова: источники изучения истории языка, древние письменные памятники, летописи, современные говоры.

Tyshchenko K.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

Stepanova V.

– Bachelor's Degree Programme Student, Department of Philology (English and German Languages), Donbas State Teachers' Training University

PRIORITY-DRIVEN SOURCES OF STUDYING THE HISTORY OF THE LANGUAGE IN THE STUDIES OF A. YU. KRYMSKYI AND I. I. SREZNEVSKYI

The exploration contains a thorough analysis of A. Krymskyi's and I. Sreznevskyi's views on the sources of the history of language research. Particular attention is paid to the fact that famous linguists made a significant contribution to the development of the given problem. At the same time, special works devoted to the study of A. Krymskyi's and I. Sreznevskyi's statements concerning the sources of the history of the language research are lacking in linguistics. This factor determines the relevance of the proposed article. It is defined that a significant place among the studies of A. Krymskyi and I. Sreznevskyi is occupied by works in which authors considered ancient written memorials and incunabulas.

Key words: the sources of the study of the history of language, ancient manuscripts, annals, modern dialects.

Постановка проблеми. Науково-теоретична й організаторська діяльність Агатангела Кримського (1871 – 1942) є важливим і багатограним джерелом історії українського народу, його науки і культури.

Ізмаїл Срезневський (1812 – 1880) – видатний філолог, славіст, історик, палеограф. Учений уперше розробив теоретичні засади слов'янської палеографії, поставивши її вивчення на наукову основу.

Важливими є погляди А. Кримського й І. Срезневського на джерела вивчення історії мови. Без сумніву, відомі мовознавці зробили значний внесок у розробку порушеної проблеми. Саме тому їхні наукові здобутки достатньо часто виступають об'єктом дослідження сучасних лінгвістичних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що стисло про джерела вивчення історії східнослов'янських мов у працях А. Кримського й І. Срезневського писали С. Бархударов, В. Глущенко, В. Іванов, В. Макаров, І. Рябініна, К. Тищенко та ін. Цими авторами було проаналізовано й відповідні погляди лінгвістів. Водночас спеціальних праць, присвячених ґрунтовному вивченню тверджень учених щодо проблеми джерел вивчення історії мови, у лінгвістиці немає. Сподіваємося, пропонована стаття заповнить цю прогалину.

Метою розвідки є розкриття поглядів А. Кримського й І. Срезневського на джерела вивчення історії мови, установлення їхнього внеску в дослідження зазначеної проблеми.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) установити внесок А. Кримського й І. Срезневського в дослідження проблеми джерел вивчення історії мови; 2) визначити пріоритетне джерело для кожного з них; 3) виявити, які твердження лінгвістів зберегли свою цінність для мовознавства ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що А. Кримський у своїх дослідженнях здебільшого спирався на дані історичних пам'яток. Учений свідомо протиставляв такий підхід «опорі на сучасні діалектні дані», яку він пов'язував з ім'ям О. Шахматова [2, с. 111].

Саме через це в присвячених джерелам вивчення історії мови докладних розділах капітальних праць А. Кримського йдеться лише про давні писемні пам'ятки [1, с. 112].

Зауважимо, що широке використання даних писемних пам'яток у працях А. Кримського не слід пояснювати незнанням сучасних діалектів. О. Шахматов характеризував його як «відмінного знавця сучасної малоруської мови в її наріччях» [8, с. 144]. Водночас, як уважав О. Шахматов, в історико-фонетичних дослідженнях А. Кримського пріоритетним джерелом вивчення історії мови виступають давні писемні пам'ятки. Із цим пов'язаний той факт, що мовознавець обмежено використовував матеріал сучасних говорів, який є в його розпорядженні. Зокрема, істотний недолік «Украинской грамматики» [3] О. Шахматов убачав саме в недостатньому використанні сучасних діалектних даних: А. Кримський-діалектолог «не використав достатньою мірою своїх знань для запропонованого ним історичного нариса» [8, с. 144].

Аналіз наукових праць А. Кримського показав, що «діалектні дані він залучав дуже обмежено, насамперед, для підтвердження вже одержаних результатів вивчення матеріалу давніх писемних пам'яток» [1, с. 113].

Тривале поглиблене вивчення пам'яток спричинило висновок О. Шахматова про те, що вони «не завжди дають надійний матеріал для вивчення звукового складу минулих століть» [7, с. 36] і мають певні недоліки, що зумовлює необхідність обмеженого користування цим джерелом.

Відомо, що І. Срезневський також виділяв серед джерел вивчення історії мови сучасні діалектні дані та матеріал давніх писемних пам'яток [4, с. 34].

Вагоме місце серед досліджень І. Срезневського посідають праці, у яких автор розглядав стародавні рукописні пам'ятки та стародруки. У цих працях дослідник аналізував стародавні писемні пам'ятки, передусім приділяючи увагу літописам. Учений створив програму з вивчення та видання стародавніх рукописних пам'яток, висловлюючи побажання, щоб кожний стародавній рукопис «видавався рядок у рядок», «буква в букву, згідно з оригіналом» [6, с. 34].

І. Срезневський відзначав цінність давніх писемних пам'яток, зазначаючи, що майже всі висновки про структуру давньоруської мови можна зробити, працюючи саме з пам'ятками. Проте в них спостерігаються риси впливу старослов'янської мови, тому використовувати матеріал давніх писемних пам'яток потрібно обережно [6, с. 33].

І. Срезневський підкреслював консерватизм мови пам'яток. Він зазначав, що мова в народі змінювалася в різних місцевостях, розпадаючись на говори й наріччя, а в книгах мимоволі утримувалася мова давня. Писці вводили в мову окремі слова з мови народної, проте робили це тільки ненавмисно, випадково [6, с. 66].

Зазначимо, що І. Срезневський рекомендував обережно користуватися свідченнями давніх писемних пам'яток [1, с. 38]. Учений зазначав, що давньоруські пам'ятки «писані на змішаній із церковнослов'янської та руської мові; тому, щоб не заплутатися при розборі їх, необхідно розглядати мову їхню критично; а допомогою для критики слід узяти історію спільної зміни слов'янських наріч, щоб допускати в руській, як можливі, тільки такі зміни, які взагалі можливі в історичному ході розвитку слов'янських наріч» [5, с. 121].

Поряд із «змішаним» характером мови давніх писемних пам'яток східних слов'ян І. Срезневський відзначав також інший недолік, який полягає в обмеженій кількості пам'яток [5, с. 96].

Завдання порівняльно-історичних досліджень і певною мірою їх методологію І. Срезневський убачав у вивченні «народної мови» і «мови книжної»; у відтворенні на основі «порівняльного» дослідження місцевих говорів минулих етапів розвитку мови; у докладному вивченні місцевих різновидів мови у зв'язку з давніми писемними пам'ятками; у з'ясуванні характерних рис кожного говору, наріччя, мови; у виявленні ролі «місцевих обставин» у набутті говором того чи іншого стану; у вирішенні питання про межі говорів; у створенні карти мов, наріч і говорів, на якій відображалися б «лінгвістичні межі різноманітних народів»; у розгляді східнослов'янських мов у їхньому зв'язку з «іншими співзвучними наріччями та спорідненими мовами»; у дослідженні не лише зовнішніх, а й внутрішніх законів постійної змінюваності «живої» мови; у пізнанні розбіжностей між мовою освіченого та неосвіченого класу та розбіжностей у характері змін цих мов [6, с. 74–77].

Висновки. Проведене дослідження показало, що у студіях А. Кримського й І. Срезневського використано різноманітні джерела вивчення історії мови: матеріал давніх писемних пам'яток, сучасні діалектні дані, свідчення фольклорних текстів.

Без сумніву, давні писемні пам'ятки стали пріоритетним джерелом вивчення мовних явищ у працях А. Кримського. Водночас відомий знавець діалектних даних використовував їх обмежено у своїх дослідженнях, чим значно зменшував свої результати.

Матеріал давніх писемних пам'яток став важливим джерелом вивчення історії мови завдяки традиції, яка пов'язує мову цих пам'яток з

сучасними східнослов'янськими мовами та їхніми говорами. Зусиллями І. Срезневського було розпочато розробку прийомів опрацювання графіки й орфографії давніх писемних пам'яток. При цьому для дослідника стає характерним диференційований підхід до жанрів пам'яток, що виявилось в протиставленні творів духовного та світського змісту.

Також І. Срезневським було висунуто низку тверджень, які вказували на потенційні можливості набуття діалектологією повної самостійності. Коло діалектних явищ, що вивчалися в історичному аспекті, поступово розширювалося.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому аналізі поглядів А. Кримського й І. Срезневського на джерела вивчення історії мови.

Література

1. Глуценко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.). Донецьк, 1998. 222 с.

2. Кримський А. Ю. Передне слово. *Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток писемської староукраїнщини XI – XVIII вв.* Київ, 1924. С. III– IV.

3. Крымский А. Е. Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья. Москва: Гатцук, 1908. 545 с.

4. Рябініна І. М. Джерела дослідження історії мови в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст. Слов'янськ: Видавець Маторін Б. І., 2011. 174 с.

5. Срезневский И. И. История русского языка: Курс 1849 – 50 года. Составлял г. Чернышевский. *Мысли об истории русского языка.* Москва: Учпедгиз, 1959. С. 93–132.

6. Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва: Учпедгиз, 1959. С. 16–81.

7. Шахматов О. О. Короткий нарис історії української мови. *Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток писемської староукраїнщини XI – XVIII вв.* Київ, 1924. С. 5–86.

8. Шахматов А. А. [Рецензія.] *Rocznik slawistyczny*, 1909. Т. 2. С. 135–174. Рец. на кн.: А. Е. Крымский. Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья. Москва: Гатцук, 1908. 545 с.

Рябініна І.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

Бачинська Г.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

УДК 811.161.2'0 + 811.161.1'0

Б. О. ЛАРІН ПРО «СУМНІВНІ» ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОВИ

Б. О. Ларін зробив вагомий внесок у розв'язання проблеми джерел вивчення історії східнослов'янських мов. Було розпочато розробку прийомів опрацювання давніх писемних пам'яток і сучасних говорів. Ларіну належить